

SIMBOLISTICA REGENERĂRII ÎN RITURILE ȘI ÎN MITOLOGIA TOTEMICĂ

Traian Mihailovici

Totemismul, dedus etimologic din cuvintele “totam” sau “dodaim” existente în limba amerindiană Ojibwa, dialectul algonkin, este o instituție socio-religioasă întemeiată pe ideologia animisto-naturistă, după care spiritele unor strămoși ai clanurilor s-ar reîncarna în anumite plante, animale, lucruri sau fenomene cosmice. Aceste animale sau plante devenite TOTEMI se impun ca obiecte venerate în cadrul clanului, acordându-li-se anumite rituri, incantații magice, tabuuri, în final devenind BLAZON ocrotitor dar și semn de recunoaștere pentru membrii clanurilor sau triburilor. Riturile care leagă pe membrii clanurilor de totemii lor, comportă în praxa desfășurării lor, anumite **simboluri** care se cer studiate și interpretate printr-o **ermineutică** și **exegeză** acrivică, pentru a le putea defini axiologic în complexele socio-culturale ale sociologiei, etnologiei sau istoriei religiilor. Pentru societățile preistorice, protoistorice și chiar istorice, așa după cum arăta sociologul Lucien Lévy – Brühl, practicarea ritului magic, înseamnă a opera asupra simbolurilor cu credința că se operează “asupra lucrurilor însăși pe care aceste simboluri le reprezintă”. Prin practica riturilor magice energiile animiste care însuflețesc natura în ansamblul ei, trec din corpul **strămoșului-totem** (animal sau plantă) în corpurile indivizilor clanului sau tribului respectiv sau în spațiul geografic pe care locuiește clanul totemic, regenerând și revigorând calitățile pe care le are **totemul**, încarnat în plantă sau animal.

Cu problematica totemismului s-au ocupat etnologi și sociologi de prestigiu ca: J. Long, H. Visscher, Herbert Spencer, J.G. Frazer, Fison, Grey, A.W. Howit, E.J. Gillen, Mac Lenan, E.B. Tylor, Bronislaw Malinowsky, Radcliffe-Brown, Van A. Gennep, Franz Boas, Levy H. Morgan, I.J. Bachofen, Sigimund Freud, A.A. Goldenveiser, Robertson Schmidt, Elliot Smith, Claude Lévy-Strauss, ca și promotorii școlii Sociologice Franceze: Salomon Reinach L. Lévy-Brühl, Emile Durkheim ș.a., care în lucrări remarcabile au definit funcțiile socio-culturale ale clanurilor totemi.

Nucleul simbolic al ritului **totemic** îl formează “**inticiuma totemică**” denumire care înseamnă “**reproducere**” sau “**regenerare**”. Etnologii Spencer și

Gillen definesc "**inticiuma**" ca fiind ceremonia sacră executată de magicienii și de membrii unui clan totemic într-un loc sacru, având drept scop **înmulțirea și regenerarea** numărului animalelor sau plantelor totemice. Dar din punct de vedere simbolistic, **inticiuma** devine o împărtașanie a membrilor clanului cu energia degajată din corpul animalului **totem**, având menirea de a trece această energie calitativă (mana) asupra membrilor clanului care vor primi astfel, calitățile totemului sacrificat și consumat.

Ceremoniile totemice se desfășoară în trei faze, și anume:

1. **Riturile pregătitoare** în care magii oficiați se maschează asemenea animalului totem

2. Drama mitului totemic al cărei punct culminant îl formează **sacrificarea animalului totem**. Drama jucată scenic de personalul magic mascat reprezintă simbolic călătoria strămoșilor și activitatea animalului **totem**. Urmează **sacrificarea** animalului, după care cu sângele acestuia se stropesc locurile sacre sau cultivabile, stâncile sau direcțiile pădurilor pentru ca spiritele să sporească și să regenereze numărul animalelor care se vor vâdate sau domestice. După câteva momente de doliu pricinuite de drama sacrificării totemului, urmează banchetul ritual al **consumării animalului sau plantei** totem, în care membrii clanului consumându-și totemul, primesc calitățile energetice (înțelepciune, forță, virilitate, frumusețe, bunătate) ale totemului respectiv.

3. Urmează apoi, riturile de încheiere ale scenariului totemic, **desacralizarea** după care magicienii și membrii clanului, purificați și reînsuflețiți, reintră în activitățile cotidiene.

În ceremonialul totemic observăm relațiile complementare între **mitul totemic** și **ritul magic-simbolic** aferent ideologiei mitului. Simbolurile ritului totemic dezvăluie un adevărat moment **protofilosofic** în conștiințele colectivităților preistorice și protoistorice. Prin aplicările rituale ale acestor simbolisme, strămoșii preistorici, dar și cei din ariile societăților antice civilizate și-au lărgit sfera cunoașterii, sfera "gnoseologică" în marele areal cosmic, observând că un lucru, un obiect, o ființă are calități diversificate, purtând fi înțeles și altcum decât este el.

Simbolistica **totemică** fiind extrem de vastă, ne vom referi doar la tematicile cele mai reprezentative care pot oferi o înțelegere eclatantă în cercetarea fenomenologiei problematicei **totemismului** ca rit, mythos sau instituție.

După toate probabilitățile, apariția totemismului pare să fie legată de ocupațiile primelor comunități vânătoarești ale căror urme paleantropice ne-au rămas din perioada paleoliticului mijlociu, epoca mousteriană (cca. 100.000-40.000 a. Chr.) în care a trăit tipul antropoid al lui Homo de Neandertal (homo primigenius), care datorită graiului elementar articulat a reușit să organizeze vânători colective, împotriva unor specii de animale mari (mămuțe, bizoni, bouri). Acești neandertalieni pare că divinizau un mare spirit, stăpân al animalelor căruia îi erau sacrificate animalele acestui vânat "mare" (urși, bizoni, mămuțe). Osuarele din

peșterile Alpilor Elveției și Austriei de la Santis, Styrma, Drakhenloch sau Petershoele, cu craniile și oasele lungi ale urșilor vânați orientate uniform și conservate în nișe sau casete rudimentare de stânci sau așezate pe altare rudimentar construite din pietre seci, nu puteau fi un efect al hazardului, Așa după cum arătau cercetătorii paleoistoriei: Al. Gah Wilhelm Schmidt, W. Koppers, Karl Meuli, Kurt Horedt, **Ofranda ursului** comporta simbolic un foarte vechi ritual al regenerării vânatului pentru anii următori. Contingentele acestui act sacrificial al ursului, le întâlnim și astăzi la triburile de vânători tungusi, itlemeni, ulci, eschimoși, dar mai ales la triburile "cotanelor" **Ainu** din insula japoneză **Hokkaido**. La ainii din Hokkaido zeul munților **KIM-UN-KAMUI**, al cărui spirit este încarnat în urs, devine obiect de sacrificiu în ritul numit **Yomante**, craniul ursului păstrându-se, fiind împodobit cu "innauri" și motive policromatice pentru a facilita regenerarea speciei.

Apariția artei gravurilor rupestre din perioada magdaleniană a paleoliticului superior (40.000-10.000 a Chr.) cu motive vânătoarești expuse în orizonturile cele mai ascunse ale peșterilor, adevărate "temple" paleolitice descoperite în așezările rupestre de la Altamira, Castilio, Horns (Spania), apoi Font de Gaune, Mas d'Azil, Les Trois Frères, Lascaux (în Franța) accentuează într-o mai eclatantă măsură funcționalitatea miturilor și riturilor totemice, axate pe ideea regenerării ciclice a vânatului. Întru susținerea teoriei regenerării și protejării cinegetice, abatele paleontolog H. Breuil prezintă figura semiantropomorfă mascată de la Trois Frères care de la patru metri înălțime prezidează sau ocrotește aparent un ansamblu extraordinar de numeros de animale gravate, îngrămădite în josul peretelui peșterii. Numai acest zeu totemic este pictat și gravat, fiind împodobit cu coarne de **cervus megaceros**, flancate de două urechi mari și păroase, cu ochi rotunzi de bufniță, fără urmă de gură, cu barbă mare de țap de munte, cu membre omenești terminate în unghii de urs, cu sex masculin și cu o coadă stufoasă de lup. Imaginea terifiantă de la Les Trois Frères poate fi interpretată simbolic, ca un mare stăpân al animalelor, sau a unui magician (șaman) care îl personifică. Zeul totemic magdalenian pare să reprezinte simbolic toate calitățile animalelor acelei epoci pe care le subordonează, contribuind printr-un rit magic la regenerarea lor. Ramificațiile acestor aspecte simbolice le vom găsi și în alte așezări rupestre (peștera de la Montespan) cu magicieni travestiți în animale, cu blană, coarne și cozi, precum și statuia de piatră a unui urs.

Ideologia totemică preistorică o vom afla actualizată în riturile și miturile actualelor societăți tribale din Africa, Australia, Oceania, la amerindienii nord-americani ca și în societățile tribale din Asia nord-estică. Și aceste populații consideră reîncarnările manei strămoșilor în cel mai frumos, cel mai blând, cel mai productiv, sau cel mai feroce animal cu care clanul încheie pe temeul ideologiei totemice un contract de cvasi consanginitate, paternală. În Australia strămoșii mitologici totemici numiți după triburi diferite: Ninya, Wingara,

Ungud, Djungowa, au lăsat peste tot “embrioni” totemici care au impulsionat regenerarea locuitorilor australieni, perioada aceasta fiind numită epoca **alceringa**. Acești strămoși cu chip animalier sau folosit de așa zisele obiecte de formă ovală ascuțită, și pictate cu motive geometrice simbolice policromatice pe care le depuneau în scorburile lemnelor, în peșteri, în colțurile stâncilor și care aveau darul de a emana embrionii totemici numiți **ratapa** sau la ainii din Hokkaido “ramat” care, prin atingere, stimulau fertilitatea nașterilor și regenerărilor speciilor animaliere sau fructifere. Aceste spirite strămoșești provenite din platforma ideologiei animist-naturiste, aveau calitățile regeneratoare ale unor energii spirituale invizibile, dar prezente și active în fiecare lucru, ființă sau fenomen cosmic. Etnologul H.R. Godrington a studiat această energie numită **mana** în mitologia Melaneziei. Numirile acestei energii le găsim și în alte structuri ale culturilor tribale care au fost asimilate spiritelor strămoșești totemici: Wakand la triburile Sioux, Orenda la triburile Irocheze, Manido sau Marele Manitu la triburile Algonquine, Naulaia la triburile columbiene Kwakiut sau Nikissi la triburile Bantu din Africa. Aceste energii strămoșești se incarnează în felurite animale: leu, tigru, panteră, jaguar, elan, iepure, biber, urs, vultur sau în fenomene cosmice: fulger, vânt, soare, lună, curcubeu, stele etc.

În neolitic dar și în protoistorie, vânătorii trec deja la împlânzirea animalelor, temeluind păstoritul care necesita și apariția agriculturii pentru obținerea materialelor furajere necesare creșterii turmelor și cirezilor. Este această perioadă timpul în care Biblia înscrie numele strămoșilor civilizatori ABEL אָבֶל, CAIN קַיִן, ENOCH עֵנוֹךְ, LAMECH לָמֶכֶךְ, JABAL יָבָל, JUBAL יֻבָל, TUBAL-KAIN טֻבַּל-קַיִן și al strămoșelor ADA אָדָם, SELLA סֵלָה, NOEMAH נֹעֵמָה: când se realizează prima mare diviziune socială a muncii (Geneza, cap. 4). Aceste ocupații depind însă în mare măsură de stările timpului, de rotațiile ciclice ale astrelor și anotimpurilor, de fenomenele cosmice, încât păstorii și agricultorii acestei perioade în platforma mitului asociază animalul sau planta totem, fenomenelor cosmice: nour, tunet, soare, lună, căldură, apă, auroră, stea etc. Simbolistica regenerării agrare și pastorale devine mult mai complexă, iar ritul capătă caractere fastuoase, mai ales protoistorie (Chalcolitic și epoca bronzului), la aceste rituri participând activ regii, basileii și căpeteniile gentilico-patriarhale, aristocrația cetăților state și polis-urilor, fastul acestora impresionând masele credincioșilor. Totemii animalieri asociați fenomenelor cosmice uraniene sau telurice primesc simboluri noi, valorificate în teologia antichității, în rituri și în incantațiile rostite de magicienii șamari sau sacerdoții oficianți. Calitățile totemilor se reflectă mai ales în economia agro-pastorală. În

acest nou orizont al mitului simbolistic TAURUL (PHAR Φ BOUS $\beta\omega\upsilon\varsigma$ sau VRISHA वंशिव) care apare deja prin mileniiile IV-III gravat pe tăblițele de fildeș sau steatită la Mohenjo-Daro, Harappa în India, dar și la Cnossos în Creta consumând ofrande de pe un altar. El va fi asimilat simbolic norilor, ploilor, mugetului furtunii, râurilor, fluviilor sau mărilor, apelor care fecundază pământul. Așa se înscriu în riturile pastorale imaginile taurilor RUDRA रुद्र la inzi, APIS la egipteni, ADAD-RAMAN la semiți, TESHUB la hitti, MOLOCH la canaanei, taurii în care se încarnează marii zei Jupiter, Poseidon, Corniger-Tiberinus la greci și romani, BOURUL dacilor gravat pe scutul de la Piatra-Roșie și chiar ZIMBRUL care a călăuzit vânătoarea lui Dragoș-Vodă în

Moldavia. Alături de tauri VACILE (PARAH פָּרָה LEEA לֵאָה MEHET

URT, KAMADHENU कमधेनु , ASHTORETH-KARNAIM, HATOR, ISIS, BOUOPIS-HERA sau AÜDHUMLA, reprezintă în miturile kushite, semitice, indiene, eline sau germanice fenomenul cosmic al PĂMÂNTULUI care primește energiile fecunditive ale apelor cerești sau pământene simbolizate în tauri. În aceeași situație cvasitotemică se află OVINELE. BERBECELE בֵּרְבֵּעֵי , KRIOS

Κριός , ARIES este asimilat SOARELUI, AMON-RE la egipteni, BAAL-HEMOSH la fenicieni, APOLLO-KARROS la grecii din Arcadia. Tot așa MIEII albi "primii născuți ai turmelor" ἀρνῶν πρωτόγονων ca și

MIOARELE NEGRE ἀρν' εἰ μέλαινα devin simbolisme ale PĂMÂNTULUI matern în riturile sacrificiilor, practicate la triburile semitice kushite și eleno-frigioene (v. Homer, Iliada, IV, 100; III, 103). CABALINELE devin totemi asociați SOARELUI-SHAMASH שׁוֹמֵשׁ la asiro-chaldei,

SURIA शुक्र la indieni, precum și cailor care poartă vehicolul solar PHA-

ETON φάετων EOUS Ἔως FLEGON φλέγων și FOUS φους din mitul elen. PĂSĂRILE, ca mesageri cerești, mai ales vulturii sunt asociate vântului, fulgerului, furtunii, fiind de multe ori reprezentate ca vehicule solar HORUS, zeița-vultur, NEKHABIT, la egipteni, ARUNA आरुण și

GARUDA गरुड la inzi, vulturii lui Zeus la greci. Ei simbolizau regenerarea naturii prin energiile solare și calitățile atotvăzătoare a regilor (Oroles la daci, Aetion la firgieni). PORUMBIȚELE albe închinare Ishtarei regenerau amorul

sensual. În Biblie, MUNTELE SEIR שֵׁירִים primește numele ȚAPULUI SEIR שֵׁירִים dar și strămoșul triburilor edomite din sudul Canaanului își asimilează în calitate de căpetenie tribală a păstorilor de caprine de pe muntele Seir, totemul ȚAPULUI SEIR שֵׁירִים (v. Gen. 36, 20-30).

În planul simbolistic ritual, animalele totemi devin obiecte sacre în sacrificii sau ceremonii sau apoteozări ale sacrificiilor. La eleni sacrificiul preferat al lui Zeus comporta un TAUR DE CINCI ANI Βοῦν Πενταέτηρον fiind considerat un sacrificiu regal (cf. Homer, *Iliada*, II, 394-410). La israeliți sacrificiile TAURULUI-PHAR פָּרִי וְשֵׂה și BERBECULUI AIL אֵילִים încadrau simbolic ritul consacării arhierilor și preoților în calitățile de căpetenii ale poporului. Sângele acestor animale scurs pe Kaporet regenera puterea sacră a acestor conducători spirituali, aceștia fiind unși cu acest sânge la degete și urechi. La strămoșii latini senatorii cu regele consumau înaintea ședințelor carnea unui berbec sacru primind puterea conducătoare și energia de căpetenii pe care berbecul o avea ca "frunte a turmelor" (cf. Vergilius, *Eneida*, VII, 175), iar întemeietorii Romei sunt alăptați de Lupu Sacra primind vitejia carnasierului dar și forța acestuia de a parcurge cu legiunile militare sute de kilometri întru lărgirea granițelor imperiului. La indienii vedici, cu prilejul încoronării regelui, se aduceau lângă tronul sacru, elefantul, taurul, calul alb și pielea de tigru ca simboluri ale forței, puterii, vitejiei și fertilității. Tot așa la etniile semitice, elene, egiptene, etiopiene și hittite LEUL ARIEL אֵילֵי אֵרֶל (Puternicul lui

Dumnezeu) era simbolul și blazonul regal prin excelență. Să ne amintim de profetia patriarhului Jacob "Pui de leu ești Iudi, LEOAICĂ ce se întoarce de la pradă... Nu va lipsi sceptrul din Iudia... până nu va veni SHILO de care vor asculta națiunile (Gen. 49, 9-10). Tot așa simbolizează puterea leoaicele de la Micene, leii de la tronul lui Solomon – împăratul lui Israel – leul de pe coloana indiană de la Saranath. La indieni mai exista sacrificiul solemn al CALULUI numit ASWAMEHDA asimilat simbolic mersului solar pentru a regenera și fertiliza pământul. Emblemele acestor animale totemice își mențin în fastul ceremonial al căpeteniilor valabilitatea chiar și în actualitate. Pe stema țării noastre și astăzi veghează totemul vulturului regelui dac Oroles, iar pe stema Moldaviei se menține blazonul zimbrului totem al voievozilor descendenți din Dragoș care a venit în pământul strămoșilor pe urmele zimbrului după cum a venit și Dardanos în Frigia și Kadmos în Beoția pe urmele unei junince albe, întemeind, cel dintâi Ilionul iar cel de-al

doilea vestita cetate Theba.

În planul geografic al zonei noastre cărășene observăm manifestări simbolico-totemice cu ocazia fășancului. La Sasca-Română țăranii se maschează în urși, simbol preluat din vechea cultură indo-arică în care urșii din tribul totemic al viteazului Iambawan a căutat pe frumoasa prințesă Sita (fertilitatea pământului primăvăratic) să o readucă din iubirea demonului Ravana soțului regal Rama, personificarea Soarelui fertilizator – zeul Vishnu. La Petrilova țăranii se maschează în berbeci și sărută femeile ca să sporească fertilizarea. La Ciuchici se consumă la răspântii boabe ale totemului plantă – porumbul, de către grupuri de vecini, pentru a regenera sămânța acestei plante înainte de a fi semănată. Tot ala credința în șarpele casei-*Genus Locum* în care la romani se credea a se fi reîncarnat un spirit strămoșesc, ne aduce aminte de cele două zeițe egiptene Renen-Utet și Mert-Seger care patronau pământul făcându-l roditor prin osemintele strămoșilor adăpostite în sânul Marei Mame, divina ISIS, care regenera periodic natura mamă.

În concluzie trebuie să afirmăm de comun acord cu sociologul francez Salomon Reinach: “Peste tot unde elementele mitului comportă un animal sau o plantă sacră, un zeu sau un erou jertfit, o travestire animalieră, cercetătorul trebuie să caute dezlegarea enigmei mitului sau ritului în arsenalul toteismului și al tabuurilor”.

Ca fenomen socio-cultural, toteismul și-a avut meritele sale în realizarea civilizației.

În primul rând, a întărit și consolidat coeziunea socială a clanului și chiar tribului prin forța ideatică a mitului, riturilor și a cutumelor juridice emise.

Prin tabuurile impuse în rituri și comportamentul față de animalele și chiar plantele totemi a generat axiologiconotații economice majore în structurile clanurilor și triburilor, protejând și contribuind la înmulțirea speciilor unor animale de rasă superioară.

Simbolistica acestor forme ale vieții spirituale a lărgit considerabil orizontul protofilosofic ale comunităților sociale protoistorice impulsionând aparițiile zorilor filosofiei și a gândirii raționale.